

intézményeken alapult. Az intézmények a saját dolgozóik munkáihoz biztosítanak hozzáférést, de a digitális archiválást már nem feltétlenül tudják kivitelezni. A korai digitalizálási tapasztalatok azt sugallják, hogy a konzorciumok és az intézmények fölötti ügynökségek jobban tudják menedzselni a tevékenységet. Ebben az esetben milyen a viszony az intézményi tárhely és az archiválást végző ügynökség között? A SHERPA projekt keretében keresik a választ ezekre a kérdésekre is.

Kulcsfontosságú kérdés az e-Printekkel kapcsolatosan, hogy melyeket kell közülük archiválni. A szelekció kritériumai rendkívül fontosak. Ehhez látni kell, hogy ez nem egy „mindent vagy semmit” szituáció: el kell döntenie, hogy mely dokumentumokat szükséges archiválni, és miért. Ez a kérdés egyébként ugyanúgy érinti a nyomtatott formában lévő dokumentumokat is, bár sok esetben nem húzható párhuzam közöttük. Ezen a területen is további kutatásra lesz szükség, néhány kritérium azonban felvethető. Például az előadás vagy lektorálás, folyóiratban közlésre elfogadás utáni verziót (post-Print) érdemes előnyben részesíteni a pre-Printekkel szemben. Archiválni kell azokat a dokumentumokat, amelyek több információt tartalmaznak, mint a hagyományosan nyomtatott formában megjelent változat. A különleges szakterületen született munkákat is érdemes bevonni ebbe a körbe. A szerzőket is meg lehet kérdezni, mely munkáikat tartják érdemesnek arra, hogy megőrizzék az utókorra.

Végül a költségmegtakarítás szempontjából célszerű figyelembe venni, hogy milyen formátumban van az adott fájl. Az ASCII szövegfájlt olcsóbb megőrizni, mint a HTML-t, a tárolásához is kevesebb hely szükséges, ráadásul sokkal stabilabb, tekintve, hogy az ASCII-nek egyetlen változata maradt ugyanabban az időszakban, mikor a HTML-nek négy különböző verziója jött ki.

Következtetések

A digitális információ elvesz, ha nem tartják a lépést a szoftverek, hardverek és a média fejlődésével. Ha az intézmények nem kellően elkötelezettek, tárhelyeik dokumentumai elveszhetnek, és alkalmatlanok lesznek az archiválásra. Folytatni kell a tárhelyek feltöltését, mellette szem előtt kell tartani az archiválás szempontjait is, de ennek nem szabad törést okoznia a tartalom elhelyezésének munkálataiban. A cél az irodalomhoz való könnyű hozzáférés lehetővé tétele most és a jövőben. A metaadatok és a fájlformátumok rögzítése a hozzáférés biztosításakor később nagy segítségünkre lehet az archiváláskor.

/PINFIELD, Stephen-JAMES, Hamish: The digital preservation of e-Prints. = D-Lib Magazine, 9. köt. 9. sz. 2003. 6 p. <http://www.dlib.org/dlib/september03/pinfield/09pinfield.html>

(Tóth Máté)

Változások előtt az ISBN

A múlt század hatvanas éveinek végén született *ISBN* a nyomtatott könyvek vonatkozásában bevált. Használata a könyvkiadók, könyvkereskedők és a könyvtárak területén egyaránt polgárjogot nyert. Alkalmazását nemzetközi (International ISBN Agency – <http://isbn-international.org>) és nemzeti intézmények-ügynökségek „tartják kézben”.

Mivel időközben a könyvkiadás jelentős változásokon ment át, ez a sikeres azonosító mind kevésbé tudta kielégíteni az igények összességét. Korántsem a jelkészlete fogyott ki (elvileg egybillió jelzet adására alkalmas), inkább az új típusú – elektronikus – kiadványok vonatkozásában bizonyult elégtelennek „azonosító ereje”. Ezért az ISBN nemzet-

közi ügynöksége és az ISO TC 46/SC 9 létrehozta WG 4 jelű nemzetközi munkabizottságát, hogy az azonosító számára új struktúrát dolgozzon ki.

A három irányban elindult munkálatok mindenekelőtt a tíz számjegyű ISBN jelzeteket kívánják 13 számjegyűre bővíteni. Erre azért van szükség, mivel a kiskereskedelem vonalkódos azonosítónyilvántartó rendszere eddig is háromjegyű kóddal volt kénytelen kiegészíteni a szabványos ISBN jelzetet, miközben ezek a kódok nem voltak uniformizáltak. A 13 jegyűből álló kód egységet teremt e tekintetben. Hogy a korábbi és az új típusú jelzetekkel együtt lehessen dolgozni, a régi jelzeteket 978-cal meg kell fejlelni, és megváltoztatni addigi azonosító számukat.

Az ez irányban még be nem fejezett munkálatok tervezete elérhető interneten: <http://www.nlcnc.ca/iso/tc46sc9>.

A reform második iránya az ISBN jelzetek metaadatokkal való kiegészítése, minthogy eddig a kiadón kívül semmilyen más információt nem tartalmazott egy-egy kiadvány tárgyi-tartalmi azonosításához. Összesen 12 metaadatot sikerült eddig kijelölni, illetve kimondani: az adatbázisokban tárolt metaadatok és az ISBN jelzet között biztosítani kell a kapcsolatot.

A munkabizottság harmadjára a rendelésre nyomtatott könyvek (print-on-demand) ISBN jelzetben való részesítésének vagy nem részesítésének dolgában hivatott állást foglalni. (Ezt a műfajt nem szabad összetéveszteni a kis példányszámú kiadványokkal, amelyeket megőriznek és terjesztenek is. Itt egy-egy megrendelt példány elkészítéséről van szó.) Azok a megrendelt művek, amelyek akár hagyományos, akár elektronikus

úton-módon készülnek, önálló ISBN jelzetet fognak kapni, amennyiben valamely mű másolatának bizonyulnak. Ha ez nem áll fenn, el kell tekinteni a jelzetadástól.

Számolni kell azzal, hogy a kezdeményezett változások kihatással lesznek az ISBN jelzetek kiadói és kereskedelmi alkalmazására, de a könyvtárra is. Azáltal, hogy a jelzetek igen könnyen jeleníthetők majd meg vonalkód formájában, és összekötésbe kerülnek az adatbázisokban tárolt adatokkal, sokkal megbízhatóbb azonosítást tesznek lehetővé, mint amilyen eddig lehetséges volt. Nem is beszélve arról, hogy az eddig „jelzetleníthetetlen” – elektronikus – kiadványtípusok is ellenőrzés alá vonhatók. Egyetemesen használható azonosító számot ígér a folyamatban lévő reform.

NAHOTKO, Marek: Nowe potrzeby w zakresie identyfikacji – zmiany w ISBN. = Bibliotekarz, 4. sz. 2003. p. 13–16./

(Futala Tibor)

Hogyan segítik a hálózati figyelőszolgálatok a gyarapító könyvtárosok munkáját?

Az állománygyarapítás fontos láncszem a könyvtárban használt dokumentumok kiadásának, kiválasztásának, beszerzésének és rendelkezésre bocsátásának ciklusában. A gyarapítóknak gyorsan és lehetőleg gazdaságosan kell a dokumentumokat beszerezniük, miközben lépést tartanak saját munkahelyük és a kiadók, szállítók világának új fejleményeivel is.

A használók számára a könyvtárak és tájékoztatósi intézmények ún. figyelőszolgálatai (current awareness services = CAS, korábban SDI néven) már régóta az igényekhez igazított tájékoztatást nyújtanak egy-egy szakterület friss kiadványairól, és e szolgáltatás módszertanának is jelentős szakirodalma van. A gyarapító könyvtárosok hagyományos segédeszközeit (jegyzékek, újságkivágások, témafigyelő és referáló lapok, folyóirattartalomjegyzék-másolatok) napjainkban egyre gyakrabban felváltják vagy kiegészítik az elektronikus tartalomjegyzékek, elektronikus értesítések, preprint-archívumok és keresőgépek. Ezek a többnyire ingyenesen vagy csekély térítés ellenében hozzáférhető hálózati források a gyarapítók közvetlen munkájához és szélesebb körű szakmai tájékoztatásához egyaránt jól felhasználhatók.

A tartalomjegyzék (ToC) szolgáltatásokkal nyomon követhetők a gyarapításról, trendekről stb. szóló új kiadványok; ezeket általában aggregátorok (pl. az *Ingenta*) vagy maguk a kiadók kínálják. Szűkebb tematikájú szolgáltatások is érdekesek lehetnek a gyarapító könyvtárosok számára, így a *BUBL (Bulletin Board for Libraries)* nevű hírforum, amely a legfontosabb könyvtártudományi folyóiratok tartalomjegyzékeit és összefoglalóit közli (nem kínál e-mailben értesítést, hanem időnként fel kell keresni a webhelyet). Más szolgáltatások – a *Current Contents (Social and Behavioral Sciences)*, *EBSCO Alert*, *Emerald E-mail Alert Service*, *ScienceDirect* – is alkalmasak szakterületünk fejleményeinek figyelemmel kísérésére. (Az utóbbiak nagyon drágák, és csak akkor kerülnek szóba a könyvtárosok számára, ha egyébként több tudományterületet – pl. közgazdaságtant, mérnöki tudományokat, telekommunikációt stb. – is kiszolgál az intézmény, és megvásárolja a szolgáltatást.) A tartalomjegyzékek alapján több kiadó vállal automatikus értesítést – az *Elsevier ContentsDirect*, *IDEAL (International Digital Electronic Access Library)* és a *SARA* mellett egy-két más kiadó is (*Cambridge University Press*, *De Gruyter*, *Kluwer* stb.) –, de a gyarapító könyvtárosoknak inkább a